

LES ESGLÉSIES I ELS RECTORS D'ALTAFULLA *

I. LES ESGLÉSIES

Malgrat que l'any 1059 l'establiment de colons cristians a Altafulla és un fet indubtable, el nombre i possibilitats d'aquests no devien ser elevats fins a l'extrem de no estar en condicions d'aixecar i mantenir una església. Aquesta circumstància encara vigia l'any 1154 car, en la butlla assenyaladora de les esglésies de la diòcesi tarragonina que, a petició de l'arquebisbe Bernat Tort, atorgà el pontifex Anastasi IV, el 25 de març d'aquell any, no hi figura Altafulla. El fet de l'absència d'esglésies, posteriorment existents, a la butlla, ja cridà l'atenció del canonge Josep Blanch qui, en el seu Arxiepiscopologi, comentà que «d'ella —la butlla— se veu que encara lo Camp hi avie pocas iglésies, perquè los llochs devien comensar a poblar-se y tindrien tan pocas casas que no serien capaces y suficientes a tenir parròchia».

Amb tot, la realitat de figurar l'església d'Altafulla com a dependent de l'obreria tarragonina en la butlla donada pel papa Celestí III a Sant Pere del Vaticà el 29 de novembre del 1194, ens fa concloure

* La pretensió d'aquest treball és aportar notícies de les esglésies i els rectors d'Altafulla, per la qual cosa prescindim de qualsevol interpretació dels fets i reduïm les notes a peu de plana a la mínima expressió.

Em permeto d'assenyalar que per a redactar-lo s'ha consultat, de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, els manuals del fons d'Altafulla; l'inventari de la parròquia d'Altafulla, redactat als anys vint per Mn. Josep Llompart i Solé; la col·lecció de fulls parroquials escrits per Mn. Ramon Quintana; les visites pastorals dels arquebisbes; els *Datos de las parroquias del Arzobispado de Tarragona* corresponents a Altafulla; el *Boletín Oficial del Arzobispado de Tarragona*; l'*Estadística Eclesiástica del Arzobispado de Tarragona*, etc. Igualment hem mirat els fons de protocols d'Altafulla-Torredembarra i de Tarragona de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona i els arxius Municipal i Parroquial d'Altafulla. Mentre que el *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*, el *Diario de Tarragona*, el *Diario Español* i el *Correo Catalán*, també ens han estat de gran utilitat. Pel que fa a bibliografia hem consultat preferentment, els arxiepiscopologis de Pons d'Icart i Josep Blanch, la col·lecció del Butlletí Arqueològic, la *Tarraco gentilicia* de Gramunt, la *Historia de la Casa de Montserrat* de Carmen de Suelves, els *Santuaris Marians de la Diòcesi de Tarragona* de Blasi i Vallespinosa, *El escultor Luis Bonifás y Massó de Martinell i Los monumentos arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años 1936-39*.

que el primitiu temple altafullenc degué començar a ser bastit entre els anys 1154 i 1194.

Poc és el què coneixem de l'església d'Altafulla anterior a l'actual, que també estava dedicada a sant Martí de Tours, però sabem que tenia els altars o capelles de Sant Martí, Mare de Déu de Montserrat, Ànimes del Purgatori, Sant Francesc, Sant Antoni de Pàdua, Sant Crist, Santa Madrona i Mare de Déu del Roser.

El 17 de novembre de l'any 1570 el síndic d'Altafulla Jaume Pellerer tractà, en nom de l'Ajuntament i amb el fuster vallenc Jaume Busquets, l'acabament del retaule major de l'església que era el dedicat a sant Martí.

La capella del Roser va ser bastida per disposició testamentària del senyor d'Altafulla, Pere de Castellet, otorgada a Mn. Lluís Cendra, notari reial de Tarragona, el 3 de setembre del 1577. La capitulació i concòrdia per obrar la capella tingué lloc el 19 de gener de l'any 1600 entre el Dr. Onofre Molner, rector d'Altafulla, Gabriel Piñol, Sebastià Rabassa, Jaume Pijoan, jurats, i Jaume Gallart i Francesc Solsona, sagristans, per part d'Altafulla, i el mestre de cases vallenc Oliver Naudí. La capella, que contenia la tomba familiar dels Castellet, tenia les parets de pedra i argamassa amb cornisa damunt la qual descansava la volta de pedra picada, artesonada i amb cimbori. El sòl era igualment de pedra picada i hi havia la sepultura coberta amb una llosa retolada amb el nom del fundador i el dia i l'any de la seva mort. Damunt l'arc d'entrada a la capella, emplaçada al costat de l'altar major, figurava una pedra amb la inscripció «Per Don Pedro de Castellet Regen del Collateral de Nàpols y Don Luis son fill per execució del testament de dit Don Pedro son hereu es fabricada dita capella». L'obra quedà taxada en 275 lliures que foren pagades en tres terminis, el primer en començar les obres, el segon a la meitat de la construcció i el tercer en restar acabada. Al preu inicial s'hi afegiren set lliures com a pagament de la pedra i inscripció que figuraven damunt l'arc d'entrada. La capella quedà enllestida el maig del 1616 a plena satisfacció dels jurats d'Altafulla.

* * *

Res més no sabem de l'església vella, però, afegirem que continuà al servei del culte fins l'any 1701 en què fou substituïda per l'actual.

* * *

A les darreries del segle XVII Altafulla començà a trobar petita l'església parroquial i gradualment s'anà desenvolupant per la pobla-

ció la idea d'enterrocar-la per tal de bastir-ne una de nova més capaç. Així les coses, el 6 de juny del 1700, el Consell de la Vila prengué l'acord de fer-ho, de la qual cosa es reafirmà el 29 de setembre.

El dia 2 de gener de l'any 1701 hi hagué a Altafulla la trobada entre els mestres de cases de Tarragona Marià Artiguès, Josep Parmini i Josep i Pau González amb els jurats d'Altafulla Joan Lloberas, Marià Clot i Francesc Marquès per tractar la construcció de la nova església a base del projecte que, el 30 d'agost del 1700, havia lliurat Marià Artiguès a l'altafullenc Bernat Martí en la reunió celebrada al terrat de l'abadia. S'hi va estar d'acord a excepció del portal major el qual fou substituït per un altre dibuixat pel mestre Josep Soriano de Vilanova de Cubelles. El preu de l'obra quedà fixat en 2.800 lliures.

L'autorització per començar la construcció l'atorgà l'arquebisbe Josep Llinàs el 30 d'agost del 1701 i la primera pedra del nou temple fou ficada pel rector d'Altafulla, Mn. Gabriel Guardiola, el dimecres 31 d'agost del 1701.

El 10 de juliol del 1704 les obres arribaren a l'absis i el fet es commemorà amb l'emplaçament, com a guarda cantó, d'un cipus romà, encara existent en els nostres dies, popularment conegut com la Pedra del Colsero.

La benedicció de la nova església tingué lloc el 4 d'octubre del 1705 a càrrec de Mn. Guardiola, auxiliat per Mn. Andreu Miró, natural d'Altafulla, i amb assistència dels Jurats i de tot el poble. Després de la cerimònia s'organitzà una processó, a l'estil de la de Corpus, per al trasllat del Sagrament a la qual seguí un ofici solemne.

El finançament del temple s'aconseguí, almoines a part, amb l'arrendament de la vintena de tots els fruits que en un termini de quatre anys, el qual començà el 20 de maig del 1700 i acabà el 19 de maig del 1704, es collissin en el terme d'Altafulla un cop apartats els delmes del marquès de Tamarit i del rector. L'arrendament es féu a Joan Gallart, Josep Fuguet, Gaspar Gallart i Joan Fuguet, màxims postors, pel preu de 1.514 lliures pagaderes en dotze terminis, un cada quatre mesos. A més d'aquesta imposició voluntària, la Vila es comprometé a portar tot el material al peu de l'obra, facilitar i carregar tota la pedra que fos necessària per a la construcció, treure la runa, donar la fusta per als bastiments, pastar l'argamassa, etc. A més, Altafulla, facilità als constructors, i de franc, tota l'assistència mèdica, que poguessin necessitar així com l'habitatge.

* * *

L'església d'Altafulla és d'estil neoclàssic, planta en creu llatina, amb tres naus, i creuer no sobresortit. Es troba coronada per una cúpula octogonal. La façana de mèrit artístic reduït, conté, a part de la porta, una fornicula amb l'estàtua de sant Martí de Tours i una rosa. El conjunt està rematat per una espadanya, en l'actualitat buida, la qual, abans de la darrera guerra civil, contingué una campaneta fosa a Altafulla l'any 1722.

A la dreta de la façana el campanar, de planta i tres cossos, no massa alt, dóna la impressió d'inacabat. La planta i el primer cos són quadrats, el segon i el tercer octavats. L'alçada s'apropa als 24 metres i n'aixeca uns set per damunt de la façana principal. És de paret de pedra a excepció de les arestes i cornises que ho són de pedra treballada. Abans del 1936 guardava dues campanes de les quals es conserva la major, obrada l'any 1766. Aquesta campana porta escrits els noms de sant Martí, sant Isidre, sant Antoni, sant Joan i l'invocació *orate pro nobis*. En la part que recau a l'exterior té gravada una custòdia, d'uns quaranta centímetres d'alçada, a la qual adoren dos àngels; quatre medallons contenen les imatges de sant Antoni, san Isidre, santa Bàrbara i sant Sebastià, mentre que en la zona que mira a l'interior del cloquer hi ha el nom del campaner, Jaume Mestres de Reus, el *me fecit* i la imatge a cavall de sant Jaume, a continuació hi ha la inscripció dels padrins els qual van ser Josep i Maria Josepa de Suelves i de Montserrat.

En el decurs del segle XVIII l'església parroquial es va anar omplint d'obres d'art les quals, a despit de les guerres, foren respectades durant el segle XIX. Calgué arribar al trienni 1936-1939 perquè tot allò que el poble havia anat acumulant sofrís una desfeta quasi bé total.

El matí del 23 de juliol del 1936, un grup de forasters es va dirigir vers l'església i, un cop forçada la porta, es dedicà a calar foc als ornaments litúrgics i als altars major, del Carme i de les Animes del Purgatori. Al tomb del migdia pararen la destrucció per continuar-la durant la tarda en què la sofriren l'orgue, el cor, l'abadia i l'arxiu parroquial. La resta dels retaules i altars es varen salvar i foren destinats als museus de Tarragona als quals no arribaren mai, car els destruïren els components de la columna Medrano allotjada en el castell i l'església.

Els incendis dels altars i de l'orgue, així com el bombardeig efectuat des de Torredembarra per l'exèrcit republicà en retirada, afec-

taren greument la fàbrica de l'església la qual fou restaurada a partir de l'any 1943.

* * *

Al costat de l'epístola i al darrera de l'absis de la primitiva església hi figurava el cementiri. En construir-se el nou temple, part del terreny del fossar es destinà a solar de l'obra i la resta quedà convertit en l'actual jardí de l'abadia.

De les sepultures de la primitiva església ens en queda la llosa que cobria la de Mn. Onofre Molner la qual, situada en el corredor de la nau central, té una inscripció en llatí que diu: «Mori Onofre Molner, Doctor i Rector d'Altafulla el dia 27 de febrer del 1633».

De les altres tombes, en concret les de la família Castellet que les tenia, com ja hem dit, a la capella del Roser, res no ens n'ha arribat, tal volta perquè les làpides no eren suficientment atractives o estaven deteriorades. Les restes degueren passar al fossar comú. Entre les personalitats que hi eren soterrades destacava el bisbe d'Urgell, Pere de Castellet, fill del senyor d'Altafulla, que de sagristà i canonge de la catedral de Tarragona passà a ocupar la mitra de la Seu d'Urgell. El bisbe Pere morí a Barcelona l'any 1571, quan assistia al Concili Provincial, i les seves despulles foren traslladades a Altafulla on rebé sepultura.

En bastir-se l'actual temple parroquial, es construí, sota el presbiteri i nau central, una sèrie de criptes que foren destinades a cementiri. S'hi baixava per unes trampes emplaçades davant la capella de Sant Isidre i en el braç dret del creuer. El sistema emprat en l'enterrament era el de caixa damunt caixa aïllada mitjançant una filera de rajoles.

A despit que Carles III manà, el 3 d'abril del 1787, que es deixés de soterrar de forma col·lectiva a les esglésies i disposà la construcció de cementiris a extramurs de les poblacions, la qual cosa refrendà l'arquebisbe Armanyà en la seva pastoral del maig del 1787, les criptes altafullenques continuaren utilitzant-se fins al 1826 en què, degut a les malalties mortals d'aquell any, es destinà a cementiri un terreny propietat de Pere Soler.

En quedar-ne abandonada la utilització, les criptes foren omplenes de runa i així restaren fins al novembre del 1967 en què el rector d'Altafulla, Mn. Francesc Castellà, i el jovent del poble emprengueren les excavacions. Després de treure unes 130 tones d'escombreries, aparegueren tres sales amb arcs i voltes de pedra que netejades i restaurades han estat habilitades per al culte, al temps que les restes hu-

manes trobades durant les excavacions han estat col·locades en una sepultura general. Les dimensions d'aquesta cripta són 30 metres d'amplada per 30 de llargada i 6 d'alçada, mentre que les parets tenen un gruix de 1,53 metres.

La prossecució de les excavacions ha permès la trobada d'una sèrie de sales en corredor que van des de la cripta fins a la capella de Sant Isidre. Els arcs de les quals foren construïts a base de canyes les emprems de les quals, així com els senyals dels palètes testimoniadors del treball realitzat, són perfectament visibles. El fet que es trobin sota el corredor central de l'església i que aquesta es bastís aprofitant part del mur de l'epistola de la primitiva, és a dir que l'actual s'eixamplà solament pel costat del castell, ens permet d'assegurar que foren bastides en data posterior a l'any 1701.

Al bell mig del creuer, al peu de les escales del presbiteri i amagada sota l'actual paviment, es troba la sepultura de Mn. Joan Vallenchbó amb inscripció en llatí referida al difunt.

La capella del Santíssim conté el panteó de la família Martí, cobert amb una llosa on figura l'escut nobiliari del llinatge i la inscripció explicativa. Entre les diverses despulles de la família Martí que guarda aquesta sepultura hi ha la de Simó de Vallgornera i Branciforte, príncep de Nicemi, el qual estigué casat amb Maria de Martí i de Lapeyra.

Els marquesos de Tamarit tenen la sepultura familiar a la capella del Roser. La làpida que la cobreix, a part l'escut dels Montserrat, conté la següent inscripció:

*Enterramiento de los
Excmos. Señores
IX marqueses de Tamarit
y de su hija la Il^{ta}. Sra.
Doña Carmen de Suelves
y Goyeneche
y antepasados*

Aquest panteó guarda les restes, entre d'altres, de Josep de Montserrat i Pequera, quart marquès de Tamarit, qui, nat a Barcelona, morí al castell d'Altafulla el 23 de desembre del 1761.

La cinquena marquesa de Tamarit, Baltasara de Montserrat i Ustàriz, també està sebollida en aquesta sepultura a l'igual que el seu marit Joaquim de Suelves i Zamora mort a Martorell el 26 d'agost del 1761.

Església d'Altafulla. Capella de Sant Isidre l'any 1920.

Els novens marquesos de Tamarit i la seva filla, com diu la inscripció, també reposen en aquesta capella. Ens referim a Josep de Montserrat, abans de Suelves i Montagut, nat a Tortosa el 27 d'agost del 1850 i mort a Madrid l'any 1926, i a la seva muller Maria de Goyeneche i de la Puente Gomio i Risco.

* * *

Les capelles que conté l'església d'Altafulla són vuit. Les del costat de l'epístola estan dedicades a sant Isidre, sant Crist, santa Magdalena i sant Antoni, mentre que les de l'evangeli ho estan al Nen Jesús, sant Miquel, Santíssim i Mare de Déu del Roser. Cal afegir-hi, a més, el creuer i el presbiteri.

Abans del 1936 el temple era ple d'escultura policromada, barroca o neoclàssica, que, conjuntament amb una notable col·lecció de quadres, feia del recinte un veritable museu.

En descriure les capelles i altars de l'església altafullenca, ho fem segons l'estat en què es trobaven l'any 1936 i dediquem tan sols alguns comentaris a l'actual.

Capella de Sant Isidre

Una de les joies artístiques d'Altafulla. Durant la guerra civil fou parcialment destruïda. Resultà afectada pel bombardeig que sofrí el temple l'any 1939.

L'obra de fàbrica sobresurt de la nau, i la cúpula d'aquesta capella, per l'aire que li dóna, és un dels elements característics del temple altafullenc.

Va ser feta construir per la confraria de Sant Isidre. Les obres començaren l'any 1705.

El retaule barroc d'aquesta capella, tot ell de fusta daurada i policromada, constava de sòcol i tres cossos. En el sòcol hi havia dos relleus amb emblemes al·lusius al conreu dels camps. El cos inferior, d'unos 50 cm d'alçada, estava format per taules amb relleus d'àngels i flors, separades pels basaments de dues columnes i dues mènsules; en el centre d'aquest cos, s'hi trobava una urna, de 1,40 m de llarg per 0,50 m d'alt, on es guardava una talla jaient de sant Francesc Xavier. En el segon cos, de 2 m d'alt en les parets laterals i 2,5 m en el centre, existien tres fornícules emmarcades per pilastres. Damunt del basament d'aquest cos hi havien dues columnes salomòniques his-

toriades i dues més ho estaven damunt de les mènsules, als costats de les quals figuraven dues columnes del mateix gènere, sobre les que es destacaven quatre caparrons d'angelets. Als costats de la posella central s'hi veien dos àngels de fusta policromada d'uns 40 cm que sostenien un canelobre. Les fornícules estaven ocupades, la del mig, per la imatge del titular de 1,40 m, la de sant Josep, en la de la dreta, i la del sant Ramon Nonat, a l'esquerra, ambdues de 1,10 m d'alçada.

El tercer cos, d'uns 2 m d'alt als costats i 3 m en el centre, tenia tres poselles més petites ocupades, la del mig, per una Immaculada de 1,10 m, amb àngels als seus peus, per una imatge de santa Cecília, a la de la dreta, i per una de santa Llúcia, a la de l'esquerra, i l'alçada era de 90 cm. Damunt de la cornisa que culminava aquest cos s'hi trobaven florons, àngels i una corona reial.

El retaule, n'ignorem l'escultor, estava acabat l'agost de l'any 1732 en què la confraria de Sant Isidre acordà fer-lo daurar i estucar, conjuntament amb el frontal, al dorador Pau Morales de Valls. La comanda costà 530 lliures pagades en tres terminis, el primer, de 200 lliures, en el moment d'iniciar-se el treball i el segon i el tercer, de 100 i 230 lliures respectivament, en les diades de Sant Isidre dels anys 1733 i 1734.

L'any 1773 s'ornamentaren i revestiren les parets de la capella. Avui dia encara es poden contemplar dos relleus rectangulars, de 3 m de llarg per 1,30 d'alt en els quals es representa, en el de la dreta, a l'àngel llaurant amb la parella de bous mentre Isidre està pregant i, en el de l'esquerra, a santa Maria del Cap passant el Manzanares. Damunt la cornisa s'obren quatre arcs, en el de la dreta es veu en relleu a sant Isidre fent brollar aigua, davant l'admiració del seu senyor i d'un criat negre que subjecta un cavall, i en el de la l'esquerra al sant realitzant el miracle del salvament del nen caigut dintre del pou.

Dominant el conjunt d'aquesta capella s'aixeca la cúpula amb esbelta llinerna plena de relleus daurats de flors i àngels. En les trompes vuit àngels sostenen instruments de conreu, mentre que l'arc exterior, recaient a la nau central, estava revestit de fusta daurada i policromada; als costats destacaven dues mènsules damunt les quals hi havia les estàtues de sant Medir i santa Gaudència.

En l'actualitat, la capella de Sant Isidre conserva una talla jaient de santa Maria Magdalena, provinent del retaule de la capella de la santa, damunt la qual, i dins una fornícula, si figura una imatge moderna, encara que d'acord amb l'estil del recinte, de sant Isidre.

Capella del Sant Crist

Aquesta capella és la segona del costat de l'epístola. Actualment guarda un sant Sepulcre amb estàtua jaient. En temps passats va contenir un retaule barroc de fusta daurada i policromada, obrat al començament del segle XVIII, que comprenia sòcol i tres cossos. Destacava, en nixol central, la imatge del sant Crist al peu de la qual es trobava una Dolorosa vestida. En el tercer cos hi havia un quadre, de 1,30 m per 0,70 m, on hi figurava pintat el davallament de la Creu. Al capdamunt del retaule dos àngels de talla d'unos 80 cm sostenien atributs de la passió.

Capella de Santa Magdalena

El retaule d'aquesta capella, obra de l'escultor vallenc Jacint Vila, fou acordat en la reunió que els representats de la confraria de Santa Magdalena van tenir, el 26 de setembre del 1704, a l'abadia d'Altafulla. El preu, estipulat en 140 lliures, es pagà en cinc terminis, el primer, de 50 lliures, el 26 de setembre del 1704 i els altres quatre, de 22 lliures 10 sous cada un, els 26 de setembre d'els anys 1705 a 1708.

El retaule, acabat pel setembre del 1705, constava de sòcol i tres cossos; l'inferior, de 50 cm d'alçada, estava format per unes fustes en les quals es veien dos àngels en relleu i diverses flors, en el centre, i dins d'una fornícula, hi havia la imatge de santa Maria Magdalena que, com ja s'ha apuntat, es conserva a la capella de Sant Isidre. En el segon cos, dues columnes salomòniques, les bases de les quals sostenien les estàtues de sant Domènec, dreta, i de sant Gregori, esquerra, adornades amb flors i fruits, les quals franquejaven un quadre, de 2 m de llarg per 2,50 d'alt, on es representava la santa ungint els peus de Jesús. Damunt les columnes una cornisa amb fullatge, en el centre de la qual figurava un escut amb corona reial i fulles de llorer. En el tercer cos del retaule dues escultures, la de la dreta representant Maria Salomé i la de l'esquerra a la mare dels Zebedeus, i en el bell mig l'Esperit sant en forma de colom.

Capella de Sant Antoni

El dia 3 de juny de l'any 1706 es van reunir a la sala del castell d'Altafulla quaranta-dos confreres de la confraria de Sant Antoni

de Pàdua, per tractar la construcció del retaule i altar de la capella de la confraria. S'acordà nomenar Joan Vives i Llorens de Reus procurador amb poder per tractar de la realització del retaule que devia ser, salvant les dimensions de la capella altafullenca, com el que el sant tenia dedicat a l'església de Sant Joan de Valls.

Les obres començaren l'any 1712.

El retaule barroc de fusta daurada i policromada tenia, com els altres ja esmentats, sòcol i tres cosos, però amb la particularitat de formar el conjunt un semicercle. En el sòcol hi havia dos òvals; un a cada costat de la taula de l'altar, en els quals estaven esculpits en mig relleu una escena de pesca, en el de la dreta, i una embarcació de vela en el de l'esquerra. En el cos inferior hi havia dos relleus que representaven, el de la dreta, la Verge del Carme davallant al purgatori i el de l'esquerra el purgatori i la porta del cel, en la qual es podia veure sant Pere portant les claus a les mans. En el segon cos, i dintre un ninxol voltat per columnes salomòniques historiades, s'hi trobava la imatge de fusta policromada del titular representat portant el Nen Jesús en braços i tenint un llibre a la mà; als costats de la talla hi havia les imatges de sant Pere i sant Andreu, ambdues d'1 m d'alçada, situades, respectivament, a la dreta i a l'esquerra; en mig de les estàtues de sant Pere i sant Antoni hi havia un baix relleu on es glossava el miracle de la forma consagrada adorada per la mula i, entre la de sant Antoni i la de sant Andreu, es podia veure un altre relleu en el qual s'interpretava una conversió. Àngels, cornises, flors, etc., completaven l'harmonia del conjunt.

Altar de la Mare de Déu del Pilar

Es trobava a la part oriental del creuer, tocant a la paret. D'estil neoclàssic va ser obrat a la meitat del segle XVIII per encàrrec de la família Pijoan d'Altafulla. Aquest retaule de fusta daurada comprenia tres cossos i sòcol. L'inferior, d'uns 60 cm d'alt, estava format per fustes amb relleus daurats. El segon cos, d'una alçada de 2,5 m, comprenia quatre columnes que sostenien una cornisa damunt la qual, i dintre una posella, hi havia la imatge de la titular de fusta daurada i policromada de 1 m d'alçada. Aquest conjunt estava presidit per l'Esperit sant en forma de colom a qui sostenien dos àngels. Les estàtues orants de sant Jaume i santa Clara, així com les de sant Vicent Ferrer, sant Tomàs d'Aquino, sant Blai i santa Rita de Càssia, com-

pletaven el cos. La darrera part del retaule, de 2,5 m d'alçada, formava un frontó rectangular acabat en semicercles daurats; en el centre hi havia una talla de sant Pau, de 1,10 m, als costats de la qual es trobaven dues imatges, la de santa Teresa de Jesús, a l'esquerra, i la de santa Gertrudis, a la dreta, de 90 cm d'alçada.

D'aquest retaule no en queda res.

Ànimes del Purgatori

Seguint pel costat de l'epístola, i en el creuer, es trobava l'altar de les Ànimes del Purgatori que estava emplaçat contra la paret de la sagristia vella. Construït l'any 1787 ho fou dins l'estil barroc. La taula de l'altar, com les dels anteriors, era de fusta a l'igual que el retaule, el qual constava de sòcol i dos cossos; l'inferior de 2,5 m tenia en els extrems una columna, el capitell i la base adornats amb fulles, i en la part central i dins un ninxol s'hi trobava una representació esculpida del purgatori on destacaven, a la dreta, Jesús i, a l'esquerra, sant Francesc de Paula, els dos sobre núvols i davallant al purgatori; als costats del ninxol esmentat hi havia dues imatges de talla policromada, una de sant Esteve i l'altra de sant Benet de Palerm, i en el segon cos, dins una fornícula central, figurava la imatge de la Mare de Déu de l'Esperança, als costats de la qual s'hi trobaven dos àngels. El retaule finia amb una cornisa.

Altar Major

El grandios retaula de l'altar major, dedicat a sant Martí i situat en el presbiteri, fou començat l'any 1787, però no restà enllestit fins el 1851 en què fou pintat i daurat mercès a un donatiu de Bernat de Martí.

D'estil renaixentista, tenia sòcol i tres cossos. En el mig del cos inferior figurava el sagrari amb porta corredera en la qual hi havia pintada la figura de Jesús. Taules amb relleus i motllures pintades i daurades el completaven.

El segon cos comprenia vuit columnes, quatre per banda, en part llises i en part estriades, que sostenien una cornisa damunt la qual hi havia un frontó semicircular. Entre les columnes de la dreta hi era emplaçada una escultura de sant Carles Borromeu i entre les de l'es-

querra la de sant Oleguer, ambdues de fusta daurada i policromada i amb una alçada de dos metres i mig.

L'estàtua de sant Martí, de pontifical i acompanyat per dos àngels, ocupava, presidint el conjunt, el centre del retaule. L'actual escultura de l'altar major ens pot donar, per la seva semblança, idea d'allò que fou la primitiva.

El tercer cos comprenia una bellíssima imatge de l'Assumpta, d'uns dos metres i mig, envoltada i adorada per diversos àngels. En el fons, llamps de fusta constituïen un ambient de glòria.

A la petxina de l'absis una pintura mural glossava la coronació de la Mare de Déu per la Santíssima Trinitat.

L'actual altar major té quelcom del primitiu —els àngels adorant el sagrari, l'estàtua de sant Martí, etc.—, però tan sols és un petit i pàlid reflex d'allò que fou el destruït l'any 1936.

Altar de la Mare de Déu del Carme

A continuació, a la paret de l'actual sagristia i ja en el costat de l'evangeli, s'hi trobava l'altar de la Mare de Déu del Carme el qual fou bastit l'any 1717.

D'estil barroc, el retaule era de fusta daurada i, com els anteriors, constava de sòcol i tres cossos. El primer, format per taules de fusta amb relleus de flors i fulles, tenia en el centre i dintre un òval una representació en relleu de la Mare de Déu del Carme davallant al purgatori.

En tres fornícules, d'1,4 m d'alt la central i d'1 m les dels costats, figuraven la imatge de la Mare de Déu del Carme, la de sant Joan Baptista, que es conserva en el retaule de la capella del Santíssim, i la de sant Pau, les quals, junt amb pilastres adossades i àngels, constituïen el segon cos. El tercer estava format per un ninxol, on hi havia una imatge de sant Francesc de Pàula de fusta policromada, dos àngels que sostenien instruments musicals —també els portaven els del segon cos— i una petita cornisa damunt la qual i com a remat figurava un frontó.

Altar de Sant Sebastià

En el creuer occidental, enfront de l'altar de la Mare de Déu del Pilar, s'aixecava, en fusta daurada o policromada, l'altar del copatró

d'Altafulla del qual es van poder salvar tres columnes salomòniques, dues d'elles un xic mutilades però, la tercera, més petita, en un estat de conservació quasi perfecte.

El retaule fou construït i daurat l'any 1716. Constituïa una excepció entre els de l'església parroquial ja que els tres cossos, clàssics per als retaules altafullencs, són, aquí, quatre.

El cos inferior, de 1,4 m, el constituïen unes taules pintades amb relleus de fulles daurades que formaven els basaments de les columnes del tercer cos. Mentre que el segon, de 50 cm, estava constituït per taules de fusta amb relleus de fulles daurades, i el tercer, de 2,4 m, ho estava per quatre bellíssimes columnes salomòniques, les bases i els capitells daurats, repletes d'àngels, flors i fruits, sobre les què corria una cornisa. Darrera de les columnes unes taules de fusta amb relleus de flors i els busts dels apòstols sant Pere i sant Pau, servien de fons al cos en el qual, i dintre fornícules, es trobaven les imatges del titular, al centre, i les de sant Roc i santa Tecla, a la dreta i esquerra respectivament. Al costat de la fornícula de sant Sebastià s'hi trobaven dos àngels els quals portaven canelobres. En el darrer cos hi havia dues poselles d'iguals dimensions en les quals es guardaven les estàtues de sant Cosme i sant Damià, policromades i d'uns 90 cm, amb què finalitzava el retaule.

Capella del Nen Jesús

La present capella constava d'un retaule renaixentista bastit a començaments del segle XVIII. Els seus tres cossos comprenien: el primer, unes taules daurades amb relleus pintats de sant Jeroni i sant Joan Baptista entre els quals es trobava un mig relleu rectangular en el qual es glossava el naixement del Nen Jesús. En el segon cos es podien veure quatre pilastres adossades, les quals acabaven en capitells sortits, bastides sobre mènsules en forma de caps d'àngels. Damunt de cada una d'aquestes columnes s'hi trobava un àngel, d'uns 80 cm, el qual portava un canelobre. Entre les dues pilastres centrals i dins un ninxol es podia contemplar la imatge del titular, de fusta policromada, a la qual acompanyaven dos relleus, el de la dreta tractava el tema de l'Anunciació i el de l'esquerra el de la Visitació. Del mateix tipus que aquest cos era el tercer, el qual també constava de quatre pilastres, quatre àngels i ninxol, però, en aquest, era una imatge de sant Bernat, policromada i d'uns 1,10 m, la que hi figurava, mentre que els relleus tractaven l'Epifania i la Fugida a Egipte.

Capella de Sant Miquel

Aquesta capella guardava un retaule barroc, plantat i daurat l'any 1745, obra de l'escultor Josep Vila de Reus mentre que el seu daurador fou el vallenc Francesc Morales qui, per aquesta feina, a més d'unes guarnicions de quadres i altres coses, cobrà 953 lliures les quals foren pagades per la família Franquès.

Els tres cossos i el consabut sòcol constaven: l'inferior, d'una urna, de 2 m de llarg per 0,8 d'alt i 0,6 d'amplada, en la qual s'hi contenia una imatge jaient de la Mare de Déu, d'1,5 m de llargària, la qual estava vestida, era d'escultura tan sols el cap i els peus; basaments de columnes i taules amb relleus de fulles i àngels completaven el cos. En el segon, de 3 m d'alt, àngels i feram, entre els quals i dintre un marc, de 2,5 m d'alt per 0,5 m d'ample, existia una pintura de sant Miquel Arcàngel. En el centre del tercer cos, de 1,8 m, i de forma triangular, hi figurava, dins d'un òval, un bust de sant Antoni Abad.

Damunt l'arc d'entrada a la capella estava emplaçat l'orgue de l'església, el qual constava de 28 registres i 8 pedals; s'hi arribava des del cor per un corredor amb barana. Fou obrat abans de l'any 1756, ja que d'aquell any posseïm un contracte, entre l'ajuntament i un organista, que ens demostra que, aleshores, l'orgue ja era una realitat.

Davant l'orgue, és a dir, al damunt de l'arc d'entrada a la capella del Sant Crist, hi havia una tribuna del mateix estil en la qual es situava l'orquestra i a la qual també s'hi arribava des del cor per un corredor.

Capella del Santíssim

Aquesta capella, dita també dels Dolors, va ser la part de l'església menys afectada pels esdeveniments dels anys 1936-1939. Fins i tot pogué salvar el seu retaule, encara que sense les escultures que l'ornamentaven, i el cambril.

Consta d'una nau, il·luminada per finestres que donen al jardí del castell, de sagristia i d'un cambril. Fou bastida per disposició de Maria Franquès i Gatell —mare d'Antoni de Martí i Franquès— en compliment del testament del seu pare, Ramon Franquès i Martí.

El retaule barroc d'aquesta capella, obrat per l'escultor Josep Vila de Reus i daurat pel vallenc Francesc Morales, fou plantat l'any 1745. El seu sòcol, amb base de jaspi, té 1,5 m d'alt i està constituït per una

sèrie de taules de fusta pintades amb ornaments geomètrics daurats, formant el conjunt un semicercle en el qual es troba l'altar. El cos inferior, de 70 cm, està format per taules amb adorns semblants als del sòcol. El segon cos, també de forma semicircular i que medeix 2,6 m, conté taules primorosament treballades i sis columnes, tres a cada costat del buit central en el qual, abans de la guerra civil, es trobava el davallament de la Creu. Entre les dues columnes primeres de cada costat hi van haver, sobre mènsules pertanyents al primer cos, les imatges de sant Lluís, rei de França, a la dreta, i de sant Ramon de Penyafort, a l'esquerra, les dues de fusta policromada i de 1,6 m d'alt.

El tercer cos, d'uns 2,4 m d'alt, està constituït per dues pilastres adossades i dues columnes amb base i capitell daurats que sostenen una cornisa. Entre aquestes columnes trobem una fornícula en la qual hi havia una imatge policromada de sant Francesc d'Assís i en l'actualitat s'hi troba l'estàtua de sant Joan, provinent, com ja s'ha dit, del retaule de la Verge del Carme i que, en pertànyer al mateix estil i època hi escau. En aquest cos, i damunt de dues mènsules, s'hi van emplaçar les imatges de santa Clara, dreta, i de la Fe, esquerra, ambdues de fusta policromada i d'1,10 m d'alçada.

La capella del Santíssim posseeix un cambril, és una saleta quadrada el costat de la qual medeix 2,5 m, que es troba quasi bé com abans de la devastació del temple. A les parets té taules de fusta daurada amb relleus de fulles i dibuixos geomètrics daurats, dos àngels, un a cada costat, pintats de mida natural amb emblemes de la passió. En el fons pintures d'àngels i de cares de dones plorant, així com una finestra al peu de la qual, i sobre fusta, es pot llegir aquesta inscripció: *Quid, pie, funerum, haec tu per spectacula cernis? Matrem an lugentes Filium.* Aquest conjunt fineix en una cornisa daurada la qual constitueix la base d'un segon cos que medeix 1,30 m i conté plafons pintats per Jeroni Pàmies en els quals i de forma mestrívola es glossen l'assotament de Jesús, Jesús escarnit, la coronació d'espines i Jesús a l'Hort de les Oliveres confortat per l'àngel. En aquesta part també es troben pintats els profetes Osees, Ezequiel, Jeremies i Isaïes, i tots ells porten el llibre de llurs profecies. Aquest cos també acaba en una cornisa, en la qual hi ha vuit mènsules que corresponen a idèntic nombre de bandes que, baixant de la cúpula, la divideixen en vuit parts iguals, trobant-se en cada una un cap d'angelet alat. La cúpula, afectada per les bandes citades conté vuit àngels representats, el primer, amb un cor travessat per set fletxes, mentre que els que els segueixen porten o estan representats l'un plorant, dos amb el fuet, un quart amb els braços i mans

coberts, un altre amb el drap de la Verònica i el darrer amb les mans juntes sobre els genolls tot mirant vers el cel. Damunt d'aquests àngels, i en mig de núvols, es poden veure capets d'angelets sobre els quals i com a pinacle hi ha l'Esperit sant en forma de colom i en el bell mig d'una glòria de llamps.

Les portes d'accés a la sagristia d'aquesta capella, situades als costats del retaule, sofriren greus desperfectes, però la restauració efectuada per Pilar Montagut i Miquel, les ha salvades. Contenen teles damunt les quals hi han pintats de mida natural els apòstols sant Pere, costat de l'evangeli, i sant Pau.

Antoni Viladomat, el pintor més important de l'escola catalana del segle XVIII, visqué un temps a Altafulla —pel que sembla desterrat— i aprofità l'avinentesa per pintar diversos quadres entre els quals figuraven set dels vuit que, abans de la guerra, contenia aquesta capella¹. L'any 1936, les pintures de Viladomat es trobaven a la sala d'accés al campanar, les flames de l'incendi del temple hi arribaren i les destruïren parcialment. En els anys 1945 al 1948 els fragments salvats foren restaurats i, degudament emmarcats, penjats de nou a les parets de la capella.

Capella del Roser

És la darrera capella del costat de l'evangeli. El seu retaule, que com tants d'altres fou destruït l'any 1936, era obra de Lluís Bonifàs i Massó i del seu taller ja que la mort del mestre, l'any 1786, el deixà inacabat i fou enllestit pels deixebles². De fusta i d'estil neoclàssic amb reminiscències barroques, constava de sòcol i tres cossos. L'inferior, d'uns 70 cm d'alt, era constituït per taules de fusta amb adorns de fulles que servien de suport a les columnes del segon cos; aquest, de 2,5 m d'alt, tenia quatre columnes, dues a cada costat, en part estriades i en part llises.

1. De les pintures del Vigatà cinc tenien unes mesures de 2,30 m de llarg per 2,5 d'alt, mentre que les altres dues tenien la mateixa alçada però solament 1,8 m de llargada. Representaven, respectivament, l'Oració de Jesús a l'Hort de les Oliveres, la Flagel·lació, la Coronació d'Espines, la trobada al carrer de l'Amargor, la Crucifixió, el Davallament de la Creu i la Sepultura. El darrer quadre d'aquesta capella era d'autor anònim i reproduïa el sant Sopar de Leonard de Vinci.

2. Consta que Sinforià, col·laborador de Lluís Bonifàs, anotà del 13 de setembre del 1786 al maig del 1789, diversos lliuraments de diners corresponents als retaules de Renau, Riudecols i Altafulla.

En el centre del retaule quedava una obertura, en forma de fornícula, d'uns 2,5 m d'alçada per 1,5 d'amplada, en la qual, i sobrepeanya de núvols i caps d'àngels, es podia veure la imatge de la titular amb el Nen Jesús als braços, era de talla, daurada i policromada i media 1,8 m d'alçada. Als costats d'aquesta posella hi havia, damunt mènsules que sortien del primer cos, les imatges de talla, daurades, policromades i en actitud orant, de sant Domènec i santa Caterina, les dues d'1 m, i als peus de la titular hi figurava una urna que guardava la imatge de la Mare de Déu de la Cinta, en fusta policromada. Damunt de les columnes del segon cos corria una cornisa i darrera d'aquestes columnes hi havia taules amb adorns de flors en relleu. El tercer cos, rectangular d'1,5 m d'alçada, tenia a la part central una fornícula amb porta de cristall dins la qual s'hi trobava una imatge, en talla i vestida, de la Mare de Déu de la Mercè, de 80 cm. En la part interior d'aquesta posella hi havia dos àngels i als costats un parell de pilastres adossades acabades en trossos de cornisa damunt les quals hi havia dos àngels.

Aquesta capella encara conserva la cúpula amb llanterna, als estreps de la qual hi ha diferents emblemes en relleu que es refereixen a la Mare de Déu, així com diversos capets d'àngels.

Abans de la destrucció les parets estaven guarnides de fustes i de cinc mig relleus. Els del costat de l'evangeli glossaven l'oració de Crist a l'Hort de Getsemaní, la visitació de la Verge a la seva còsina santa Isabel i l'anunciació, mentre que en els de l'epístola es tractava la pujada de Jesús al Calvari amb la creu al coll i la coronació de la Mare de Déu.

Damunt dels relleus del costat de l'evangeli hi ha una tribuna comunicada amb el castell.

L'arc d'aquesta capella també estava revestit amb fustes daurades i policromades i en ell, i al damunt de pedestals, hi figuraven les imatges de sant Pere, a la dreta, i de sant Joan de Colònia, a l'esquerra. La seva alçada era d'1,70 m.

Actualment aquesta capella guarda un sant Crist de mida natural.

II. RECTOROLOGI ALTAFULLENC

Els primers rectors d'Altafulla documentats pertanyen al segle xv i són els següents:

1. *Mn. Antoni Martí*, l'any 1438
2. *Mn. Francesc Bordell*, l'any 1440

D'aquest rector sabem que, d'acord amb el senyor d'Altafulla, va fer construir la Bassa del Castell, en l'actualitat coberta, a fi de recollir-hi les aigües pluvials per als serveis domèstics del castell i l'abadia.

3. *Mn. Antonio Escuder*

D'ell es conserva, a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, un manual notarial que va del 1451 al 1465.

4. *Mn. Bartomeu Baldrich*, l'any 1483.

5. *Mn. Jaume Coll*, l'any 1484.

Segle XVI

6. *Mn. Francesc Belltall*, l'any 1527.

7. *Mn. Joan de Cesé*, l'any 1530.

8. *Mn. Cristòfol Millà*, l'any 1554.

9. *Mn. Francesc Canosa*, l'any 1560.

10. *Mn. Llorenç Figols*, l'any 1577.

11. *Mn. Joan Ciurana*, l'any 1580.

Segle XVII

12. *Mn. Antoni Baldrich*

La primera referència sobre aquest rector és de l'any 1603. Sota la seva iniciativa es bastí el Pou de la Vila per tal de subsanar la penúria d'aigües que en aquell temps patia Altafulla. Les obres començaren el 20 d'octubre del 1608 i acabaren el 23 de maig del 1609.

13. *Mn. Onofre Molner*

Succeí Mn. Baldrich l'any 1615. De la seva mà conservem un manual notarial que comprèn escriptures dels anys que van del 1615 al 1619. Dirigí la parròquia fins al 27 de febrer de l'any 1633 en què morí.

14. *Mn. Francesc Cavallé*

Prengué possessió de la rectoria l'any 1633 i l'ocupà fins al 1637.

15. *Mn. Josep Josà*

Fou el successor de Mn. Cavallé. Regentà la parròquia fins l'any 1644.

16. *Mn. Pau Fonolleda i Amorell*

Nasqué a Barcelona i morí a Altafulla el dia 12 de desembre del 1646. D'ell conservem un manual notarial escrit entre 1644 i 1646 i un inventari de les seves pertinences.

17. *Mn. Joan Fagia*

Prengué possessió l'any 1647 i estigué davant de la parròquia fins al 13 de setembre del 1653, en què la deixà per haver estat nomenat canonge de la catedral de Tarragona en la qual ocupà la canongia que havia deixat vacant Tomàs de Lanuza, fins l'any 1680 en què morí. A la canongia el presentà el canonge Hospitaler Joan Baptista Bertran.

18. *Mn. Antoni Forès*

Ocupà la parròquia l'any 1655.

19. *Mn. Pere Boada*

De l'any 1667 és la primera notícia que tenim d'aquest rector el qual l'any 1693 encara estava al front de la parròquia.

Segle XVIII

20. *Mn. Gabriel Guardiola*

El seu rectorat començà al segle XVII, com a successor de Mn. Boada, però, com que tingué lloc bàsicament al XVIII, el classifiquem dins d'aquesta centúria.

Mn. Guardiola fou un dels grans rectors d'Altafulla. D'ell conservem un manual notarial vital pel que fa a la història altafullenca dels anys 1700 al 1710.

21. *Mn. Pere Vernies*

Succeí a Mn. Guardiola. Fou rector fins l'any 1755 en què morí. Fou soterrat a Altafulla.

22. *Mn. Pere Pino*

Nasqué l'any 1710. Ocupà la rectoria altafullenca del 1760 fins el 1782. D'ell conservem un testament datat a Altafulla el 17 d'octubre del 1779.

23. *Mn. Joan Vallecó*

Fou professor de Sagrada Teologia al Seminari de Tarragona. Morí a Altafulla, als 36 anys, el 13 de febrer del 1786.

24. *Mn. Francesc Bru*

Estigué davant de la rectoria, d'ençà el juny del 1787, fins al 1820.

En el seu rectorat la parròquia tenia una renda anyal de 13.000 rals billó. Cal tenir en compte que es considerava còngrua la renda de 3.000 rals per la qual cosa la rectoria d'Altafulla era de les ben dotades de l'arxidiòcesi.

25. *Mn. Josep Huguet*

Ocupà la parròquia l'any 1824.

26. *Mn. Antoni Rovira*

L'hem trobat documentat com a rector d'Altafulla l'any 1841 i sabem que ocupà la rectoria fins al 1847.

27. *Mn. Ramon Forasté*

Succeí Mn. Rovira.

28. *Mn. Dionisi Colomer*

Prengué possessió de la rectoria d'Altafulla el 27 de gener del 1852. La visió que tenia de la situació política del país, li comportà molts maldecaps. L'agost del 1854, l'Ajuntament d'Altafulla, demanà al Governador la seva destitució motivat pels sermons, no massa afectes al govern isabelí, pronunciats per Mn. Colomer. Malgrat tot continuà ocupant la rectoria, encara que, per l'agost del 1857, hagué de compareixer davant la fiscalia militar de Tarragona.

29. *Mn. Josep Roca*

Substituí, l'any 1858, a Mn. Colomer.

30. *Mn. Vicenç Queralt i Masdén*

Nat a Tarragona el 22 d'agost del 1833. El seu rectorat va de l'any 1866 fins el 2 de març del 1885 en què morí.

31. *Mn. Josep Vilaró i Tous*

Era fill de Conesa on havia nat el 4 de febrer del 1841. Fou nomenat rector d'Altafulla per Reial Cèdula del 14 de gener del 1886. L'any 1905 es traslladà a la parròquia de Sant Francesc de Tarragona. Per tal d'evitar els corrents d'aire de l'interior de l'església, manà tapar les tribunes del presbiteri.

Segle XX

32. *Mn. Joan Dalmau*

Rector d'Altafulla l'any 1906. Va pretendre convertir la plaça de l'església en un gran dipòsit que recollís l'aigua de les teulades del temple, i concloure el campanar. De tot això res no va poder realitzar car morí pocs mesos després de la possessió.

33. *Mn. Francesc Sanromà*

El seu rectorat va de l'any 1907 al 1915 en què, per promoció, passà al Carme de Valls.

34. *Mn. Josep Llompart i Solé*

Va prendre possessió de la parròquia el 6 de juliol del 1916, i la regí fins al 29 de setembre del 1931 en què morí als 63 anys d'edat.

El rector Llompart va fer moltes obres a l'ermita de Sant Antoni, al temple i a l'abadia i celebrà, l'any 1920, les festes del centenari de la baixada del quadre de Sant Antoni. El sant Pare li concedí el títol de monsenyor.

35. *Mn. Modest Bernat i Argilès*

Com a successor de Mn. Llompart regí Altafulla fins al maig del 1944 en que passà a ser beneficiat de Sant Pere de Reus. Aquest rector era nat a Arbeka el 15 de febrer del 1899.

36. *Mn. Ramon Quintana i Argilès*

És fill d'Arbeca on nasqué el 24 de juny del 1900. Ocupà la rectoria altafullenca del maig del 1944 fins al 1951. Fou, amb l'anterior rector, el restaurador del temple parroquial. D'Altafulla passà a Tarragona. L'any 1967 fou nomenat canonge de la catedral tarragonina.

37. *Mn. Miquel Amorós i Torrents*

Nasqué a Alforja el 3 de setembre del 1904. Abans d'Altafulla estigué a Porrera, Espluga Calva, Bràfim i Espluga de Francolí com a coadjutor i a la Pobla, Rojals, Vallclara, Duesaigües i Porrera com a ecònom. Regí la parròquia altafullenca del 1951 fins al 1964 en què hi morí.

38. *Mn. Francesc d'Assís Castellà*

És, d'ençà el 1964, l'actual rector d'Altafulla.

Salvador-J. ROVIRA I GÓMEZ